

Samtidigt med Karl Holmgren fanns flera fiskhandlare. Bland de första var Emanuel Björk, Bröderna Österman och Perssons Fisk och Grönt. Under senare år har färsk och rökt fisk saluförts på kajen i Arkösund av Christer Wågman.²⁷¹

Från 1994 säljs färsk och rökt fisk på kajen av Kejsarens fisk. Gåsåkers Rökeri säljer färsk och rökt fisk från en rörlig vagn i och kring Arkösund.²⁷²

J.A. Johansson – Arkösunds store affärsman

Fig. 97. J.A. Johansson.

När den 25-årige Johan August Johansson kom till Arkösund år 1897 fick det nygrundade samhället sin första stora affärsman. Att mark och fastigheter skulle öka i värde var uppenbart, och det insåg J A Johansson. Han köpte, byggde, ägde och sålde åtskilliga tomter och hus i centrala Arkösund.²⁷³

Johan August Johansson föddes 1872 och kom till Arkösund från Östra Husby år 1897. Han började med att hyra en tomt (Skoghall) i centrala samhället av Järnvägsbolaget, för 25 kronor om året. Han bebyggde tomten och sålde byggnaden 1918, för 14 000 kronor till Östergötlands Enskilda bank.²⁷⁴

Några år efter det att han kommit till Arkösund köpte han fastigheten villa Karlshamn där han öppnade affär 1904. I en tidningsannons kungjorde han "Vid Arkösund öppnar under tecknad den 8 mars 1904 i villan Karlshamn Diverse Affär J A Johansson".²⁷⁵

Han drev affären där i några år, till 1907 eller 1908, varefter han flyttade affären till villa Skoghall där han drev verksamheten till 1917. Affären avvecklades då och auktion hölls på lösöret. 1915 fick J A Johansson konkurrens av den nya konsumföreningen, som öppnade affär i Karlshamn, samma hus där J A Johansson börjat.²⁷⁶

1905 eller 1906 byggdes villan Gustafsberg av slaktare Gustaf och Elin Andersson. J A Johansson köpte in djur som Gustaf Andersson slaktade och sålde i ett uthus bakom affären i Skoghall. Det slaktade köttet såldes även från hästskjuts, för J A Johanssons räkning.²⁷⁷

J A Johansson köpte Gustafsberg där han under några drev köttaffär, vid sidan om diverseaffären i Skoghall. 1916 sålde han Gustafsberg till slaktaren K. A. Mellberg. Köpeskillingen var 7 500 kronor. Mellberg sålde sedan villan i sin tur till slaktare K V Karlsson och hans hustru Erika. Villan döptes om till Erikaborg.²⁷⁸

Någon gång kring 1910 köpte J A Johansson hemmanet Gränsö 1:9, gården Björkö som består av de sammanhängande öarna Aspö och Birkö, på 195 tunnland. Han hyrde samtidigt den avstyckade Björkövillan på Birkös sydöstra udde, dit han flyttade och bodde en tid. Gården sålde han år 1920 till C O Pettersson från Tyrislöt. Köpeskillingen var 20 000 kronor. Mellan 1913 och 1920 var jordbruket utarrenderat till Helmer Andersson.²⁷⁹

Åren kring första världskriget var de mest aktiva för J A Johansson. Sommaren 1916 köpte J A Johansson Klåföja av änkan Josefina Almqvist för 11 150 kronor. I november hade J A Johansson sålt fastigheten igen till herrarna Albin Kvist och Hjalmar Andersson för 15 150 kronor. Hela den köpeskillingen var betalad före 1 november 1916, samma dag som Johansson i sin tur slutbetalade förvärvet av fastigsten.²⁸⁰

I december 1916 utbjöds jordbruksfastigheten Nordanskog till auktion. En stor del av marken i centrala Arkösund tillhörde Nordanskog. J A Johansson ropade in fastigheten för 25 000 kronor, men kom aldrig att bo på gården.²⁸¹

1918 såldes Nordanskog på nytt till Axel Beckman från Norrköping, till ett lägre pris, 21 000 kronor. Emellertid hade en stor del av fastighetens skog avverkats och gått till den såg som J A Johansson ägde vid skogsgläntan (i närheten av nuvarande Nordanskogsbadet), en byggnad som han för övrigt lät uppföra åt sina svärföräldrar.²⁸²

1920, i samband med försäljningen av Björkö, köpte J A Johansson huset och tomten till fastigheten Anneberg (vid Världens Ände-vägen) för 25 000 kronor. Där bodde han sedan till 1934.²⁸³

1934 såldes Anneberg till fröken Esther Kolthoff och fru Tekla Andersson för 18 000 kronor. Om den lägre summan beror på allmänt prisfall eller på att något undantagits från försäljningen framgår inte.²⁸⁴

²⁷¹ Rylander, 1999, s.47.

²⁷² www.arkosund.se, 2003-11-19.

²⁷³ Stenström, 1984, s.19.

²⁷⁴ Nordh, 1989, s.54.

²⁷⁵ Sjöberg, 1991, s.62.

²⁷⁶ Stenström, 1984, s.20.

²⁷⁷ Nordh, 1989, s.55.

²⁷⁸ Sjöberg, 1991, s.64.

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ Stenström, 1984, s.22.

²⁸¹ Berg, 1982, s.32.

²⁸² Nordh, 1989, s.56.

²⁸³ Berg, 1982, s.32.

²⁸⁴ Sjöberg, 1991, s.64.

Samma år, 1934, köpte J A Johansson huset Fridhem (Wahlbecks konditori – nuvarande Arkö Livs), beläget på järnvägens mark, av Kristina Svensson och C O Svensson, för 16 150 kronor. Fastigheten såldes 1937 till fru Dagny Krögerström.²⁸⁵

1937 köpte J A Johansson den avstyckade villan på Björkö, Gränsö 1:10 (nuvarande Kommunalanställdas semesterhem), av Mathilda Montgomery för 12 000 kronor. Där bodde han en tid under 1910-talet. 1948 såldes tomt och hus vidare till Valfrid Åström och Gustaf Zetterblom från Norrköping. Då var köpeskillingen 40 000 kronor.²⁸⁶

Måndagen den 3 oktober 1955 avled J A Johansson²⁸⁷ – en epok i Arkösunds näringslivs historia var därmed till ända.

Historien om en Arkösundsuppfinning

De flesta små företag och enskilda hantverkare i Arkösund har främst riktat sig till den lokala befolkningen, permanentboende och sommargäster²⁸⁸. De tre bröderna Johansson, Bertil, Albin och Börje, blev ett tillfälligt undantag, även om de kanske själva inte föreställt sig det från början.

Bröderna började nämligen på 1930-talet att konstruera en farkost som kunde ta sig fram i skärgården när isen varken bar eller brast, eller när isen var bruten för fartygsrännor. Öbefolkningen kunde bli isolerad när båtarna inte klarade att bryta isen, samtidigt som isen var osäker att gå på eller riskerade att bli sönderbruten av isbrytare.²⁸⁹

Första prototypen blev en paddliknande konstruktion av trä och kopparplåt, med en 20 hk motorcykelmotor som via en kedja drev en hemmagjord luftpropeller. Maskinen fungerade även om den var för svag för att klara alla övergångar från vatten till is.²⁹⁰

Därefter kom kriget och arbetet låg nere. Arbetet togs åter upp 1957 och resulterade i farkosten ”Sputnik”, en tingest framställd i de nya materialen glasfiber, plast och plywood, som försågs med en Folkvagnsmotor. Farkosten visade sig hålla för de stora påfrestningarna vid körning på is och i uppbrutna fartygsrännor.²⁹¹

Bröderna hade därmed konstruerat en egen så kallad hydrokopter, även om liknande farkoster konstruerats och utvecklats på andra platser, både i Sverige och i andra länder. Tillverkningen kom att förläggas till Hästö Båtvarv, som sedan 1939 ägdes av de tre bröderna Johansson. 1979 blev hydrokoptern världsberömd över en natt, då filmen Björnöen av Alistair McLean, hade premiär. Sex hydrokoptrar användes under inspelningen av filmen. Fyra förstördes, en finns kvar i privat ägo och en pryder ett museum i Kanada. Leif arbetar fortfarande hemma hos pappa Göran Johansson bland annat

med att tillverka och reparera hydrokoptrar på Hästö Båtvarv. Hydrokoptrar från Arkösund har, sedan ”Sputnik” tillverkades 1957, bland annat exporterats till så olika platser som Grönland, Kanada, Tyskland, Sydafrika och Bangladesh (som träskfordon), och till de nordiska grannländerna.²⁹²

Verksamheten har hela tiden hållits i liten skala och sammanlagt har inte fler än 260 Arkösunds-hydrokoptrar tillverkats.²⁹³

Fig. 98. Första hydrokoptern från Hästö.

Fig. 99. Konstruktörstrion Börje, Albin och Bertil Johansson.

²⁸⁵ Sjöberg, 1991, s.64.

²⁸⁶ Berg, 1982, s.33.

²⁸⁷ Stenström, 1984, s.23.

²⁸⁸ Sjöberg, 1991, s.42.

²⁸⁹ Stenström, 1984, s.44.

²⁹⁰ Berg, 1982, s.34.

²⁹¹ Sjöberg, 1991, s.68.

²⁹² Stenström, 1984, s.44.

²⁹³ Ibid, s.45.

Skolutvecklingen i Arkösund

I Jonsbergs examensböcker från år 1900 finns de första skolelevorna med hemadress i Arkösund. Först antecknad är eleven Karl Uno Söderholm, född 1892. Karl Uno hade flera syskon. Brodern Oscar Valfred började skolan 1906 och bodde senare i villa Skogshyddan.²⁹⁴

1915 inrättades en småskola i Arkösund. Den inrättades i det hus som senare byggdes om till lärarbostäder. Det var lärarinnan Ester Johansson som först undervisade där. Hon kom till Arkösund år 1914 och undervisade först i den kringvandrande småskolan på Arkö De barn som var födda år 1907 var de sista som gick för henne på Arkö.²⁹⁵

Fig.100. Småskolan i Arkösund år 1915.

Fig.101. Arkösunds första skola med lärarbostad på övervåningen.

Fig.102. Folkskolan, byggd 1923 och lärarbostaden.

I övre våningen av skolan bodde då en lokförarfamilj, i den nedre ordnade man med skolsal, kapprum och bostad för lärarinnan²⁹⁶.

Efter järnvägens tillkomst ökade befolkningen i Arkösund, och därmed barnantalet. Man beslöt därför att bygga ett skolhus, som inrymde både folk- och småskola. Arkösunds skola togs i bruk 1923. Då hade man också byggt om den gamla småskolan till lärarbostäder där lärarinnan bodde i övre och folkskolläraren i den nedre våningen. I samband med skolans tillkomst minskade därmed skolvägen både för barnen i skärgården och på fastlandet. Barnen slapp gå på banvallen upp till Gåsåker vidare till Dröstorp. Likaså behövde inte föräldrarna betala banvakten i Gåsåker för att barnen skulle få gå den vägen.²⁹⁷

Läroämnena i folkskolan var kristendom, modersmål, skrivning, räkning, geometri, historia, naturkunskap, teckning, sång, gymnastik och trädgårdsskötsel, när det fanns trädgårdsland. Fortsättningsskola fanns för de barn som genomgått skolans högsta klass. Två lördagar varje månad hölls fortsättningsskola. Senare förlades fortsättningsundervisningen till vinterlovet i januari-februari. Där ingick fördjupad "medborgarkunskap", till exempel att lära sig fylla i en inrikes postanvisning, att skriva

²⁹⁴ Rylander, 1999, s.63.

²⁹⁵ Stenström, 1984, s.59.

²⁹⁶ Håstad, 1978, s.56.

²⁹⁷ Ibid, s.57.

ett intyg, till exempel arbetsintyg, för att underlätta anpassningen till arbetslivet. När sjunde klass infördes upphörde fortsättningsskolan.²⁹⁸

Skolan i Dröstorp lades ner 1940. Då blev rollerna omvända och eleverna uppifrån Vikbolandet fick fara ner till Arkösund för att gå i Arkösunds skola. Arkösund var då centralort för östra Vikbolandet och den omgivande skärgården. Ester Johansson och Georg Bodin var de första lärarna.

Arkösunds skola lades ner 1964. Sista lärare var Roland Almqvist.²⁹⁹

Fig.103. Skolfotografi från 1923. Arkösundsskolans första klass.

Fig.104. Skolfotografi från 1964, samma år som Arkösunds skola lades ner.

Seglingsaktiviteten i Arkösund

Fig.105, 106, 107, 108. Det är genom sina många segelregattor som Arkösund har rönt intresse hos allmänheten.

Samma år som Norrköpings Segelsällskap stiftades, 1887, föreslog inspektör C.V. Luthander att förlägga NSS båthamn till Arkösund. Förslaget avböjdes dock av ekonomiska skäl.³⁰⁰

I och med Norrköpingsutställningen 1906 inspirerades NSS till att arrangera en storslagen regatta tillsammans med KSSS i Arkösund, med deltagande från både Sverige och Finland. 49 båtar samlades i Arkösund måndagen den 9 juli vid den "luftiga klubbhusrestauranten" för att diskutera veckans kappseglingar.³⁰¹

²⁹⁸ Berg, 1982, s.40.

²⁹⁹ Stenström, 1984, s.62.

³⁰⁰ Sjöberg, 1991, s.75.

³⁰¹ Håstad, 1978, s.69.

Redan morgonen därpå gav man sig ut på den glittrande fjärden för att i tid vara vid startplatsen kl. 11.00. Pokalseglingarna ägde rum måndag, tisdag och onsdag – torsdagen ägnades åt Östersjö-pokalseglingen och för de mindre båtarna en distanskappsegling Arkösund- Lindö.³⁰²

Onsdag afton var den första stora festen i land. Om en av dessa festligheter har följande skrivits:

*Från Norrköping och kringliggande trakter anlände nya gäster, och vid den luftiga paviljongen och på den stora dansbanan vidtog en animerad festlighet, som ej slutade förrän rodnanden i öster började varsla om en ny dag.*³⁰³

År 1915 arrangerade NSS sin första motorbåtstävling Lindö-Arkösund och 1918 ägde Östersjöregattan i Arkösund rum. Den sistnämnda blev omskriven i ett flertal av landets dagstidningar som en av Östersjöns mest lyckade seglingstävlingar såväl resultat- som publikmässigt.³⁰⁴

Under 1990-talet satsade NSS satsat en seglarskola för vuxna – ett initiativ som rönt stor uppskattning. Seglarskolan lades ner 2002.

Naturförhållandena i Arkösund

Urberget kring Arkösund är bortåt 2000 miljoner år gammalt och härstammar från bergskedjan Svekokareliderna, som då dominerade den kontinent där Skandinavien låg.³⁰⁵

Den dominerande bergarten på Vikbolandet är gnejs. Gnejs är en omvandlad bergart. Den har bildats av berg som genom rörelser i jordskorpan förts ner på flera kilometers djup. Av det starka trycket och den höga temperaturen uppstod rörliga smältor som bildade ådror i den övriga massan. Denna typ av gnejs kallas *ådergnejs* och har ett vackert och karaktäristiskt mönster.³⁰⁶

Om själva grunden till landskapet formats av geologiska processer under årmiljoners lopp är det den senare landisen som stått för den ytliga inredningen. För några tiotusental år sedan täcktes landskapet av en kilometer tjock ismassa som sakta rörde sig fram och hyvlade av landskapet. Det material som fanns inne i isen transporterades långa sträckor och blev nya inslag i landskapet sedan isen smält undan.³⁰⁷

Arkösund och det övriga Vikbolandet är gårdagens skärgård som genom landhöjningen (jordskorpan höjer sig från att ha varit nedtyngd av den tjocka inlandsisen, vid Arkösund knappt 3 mm/år) förbundits med fastlandet.³⁰⁸

³⁰² Sjöberg, 1991, s.76.

³⁰³ Håstad, 1978, s.70.

³⁰⁴ Sjöberg, 1991, s.76.

³⁰⁵ Engstrand, 1986, s.52.

³⁰⁶ *Miljöprogram för Norrköpings kommun*, 2002, s.37.

³⁰⁷ Engstrand, 1986, s.53.

³⁰⁸ Ibid.

Fig.109. Skärgården – Arkösunds största resurs.

Skärgården sätter på flera vis sin prägel på livet i Arkösund och brukar vanligen delas in i följande tre zoner; närmast fastlandet ligger innerskärgården med stora öar, som Arkö och Gränsö. Här finns både rester av lövrika odlingslandskap och större barrskogsområden. Utanför ligger mellanskärgården med lite mindre öar där hällmarkstallskogarna dominerar. Exempel på detta är Korsö, Skallö och Törnholmarna. I ytterskärgården har öarna ganska nyligen stigit ur havet. De låga kalkkären har inte hunnit få någon trädvegetation, men markfloran är rik, särskilt om den gödslats med näring från fåglar.³⁰⁹

Gränsö domineras av barrskog som till stor del utgörs bergbunden tallskog. Ett par mindre granskogar finns förutom de före detta åkermarker som planterats igen på ön. Ut mot Ekö, som nu är en del av Gränsö, finns ekhagmarker som i någon mån hålls öppna genom bete av får. I andra änden av ön, på Birkö och norra kanten av Aspö finns ekskogar med rik vårflora av gullvivor, liljekonvalj och blåsippor. Den rika vårfloran i lövlundar anses bero på att växterna passar på att blomma innan löven slår ut och skuggar marken.³¹⁰

Även på Arkö dominerar barrskogen, främst på "sundsida". Vid Linddalen, söder om Solbacken ligger sex jättegrytor som bildats av block eller stenar som kom i rotation av de kraftiga forsarna i den smältande landisen för cirka 10 000 år sedan. På den andra sidan, kring Båtsviken och kring Ekhult, finns fina gamla odlingsmarker med grova ekar, som hålls relativt öppna genom bete.³¹¹

³⁰⁹ *Miljöprogram för Norrköpings kommun*, 2002, s.37.

³¹⁰ Ibid, s.39.

³¹¹ Ibid, s.42.

På Vikbolandets norra sida, finns den kanske största arealen havsstrandängar på hela det svenska fastlandet. Dessa strandängar som överspolas av bräckt vatten har i långa tider använts för produktion av foder. På strandängarna har även utvecklats en mycket speciell flora och de öppna maderna har en avgörande betydelse för många vadarfåglar, änder och gäss. Tyvärr växer de igen, nu när betet lika gärna kan ske på vallar och djuren blir allt färre. Bladvass och buskar breder ut sig. Men på många platser hålls strandängarna ännu öppna som en del i satsningen på natur- och kulturmiljövård.³¹²

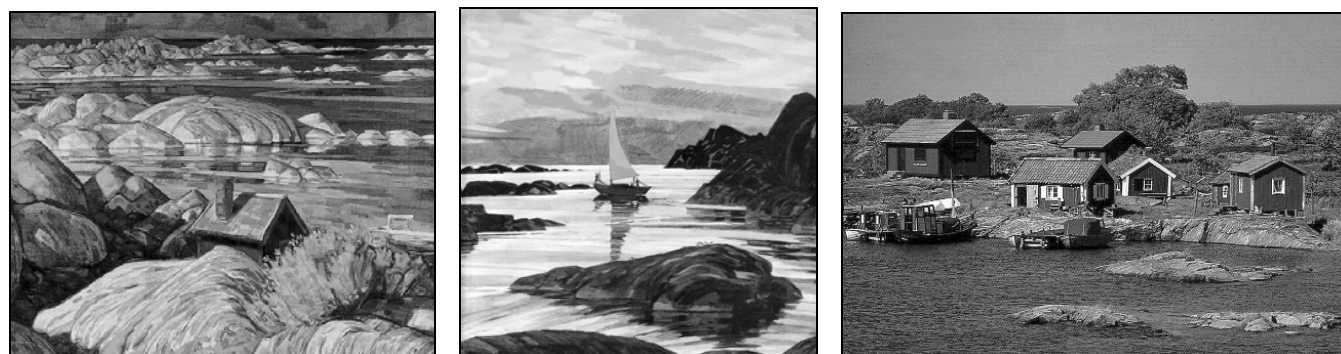

Fig.110, 111, 112. Skärgården i Arkösund är av skiftande karaktär beroende på om man befinner sig i inner-, mellan- eller ytterskärgården. Var zon har sin speciella charm och skönhet.

Ett par strandängar finns i Arkösunds närhet. Invid vägen till Sandviksbryggan ligger en fin strandäng kring det tidigare sundet mellan Möddebo- och Prästfjärden. Ängen har växt igen under ett par decennier men har nu delvis åter öppnats genom betesdrift. Här hittar man ännu flera av de typiska havsstrandsväxterna såsom kustarun, kärrspira, smultronklöver och den lilla ormbunken ormtunga. Betet har tidigare omfattat även Mickelsö vilket syns på de spridda, grova tallarna med grova grenar långt nere på stammen. Skogen på Mickelsö är vildvuxen och den fina klippstranden utgör en viktig del av skärgårdsupplevelsen.³¹³

Närmare Arkösund, innanför Tällholmen, finns också små strandängsavsnitt av en annan typ. Här har det finkorniga materialet spolats bort av vågorna och stranden består av block och stenar av olika storlek – en moränstrand. Ovanför strandängarna ligger en bergknalle med tal. På sydsidan finns ännu ogödslad gräsmark med bland annat karaktärsväxten för skärgårdens odlingslandskap; växten Adam och Eva. Denna växt blir dock allt mer sällsynt till följd av den fortskridande förbuskningen av de gamla ängarna. Kattfot, prästkrage, gullviva och slätterfibbla hör också till den artrika floran.³¹⁴

Markerna kring Stenvik innehåller ett småbrutet landskap med inslag av hagmarker, strandängar och små orörda skogspartier.³¹⁵

³¹² Engstrand, 1986, s.54.

³¹³ Miljöprogram för Norrköpings kommun, 2002, s.46.

³¹⁴ Ibid.

³¹⁵ Ibid, s.47.

Fig. 113. Arkösund i vinterskrud.

Fig. 114, 115, 116. Arkösunds skärgårdslandskap erbjuder, under såväl sommar- som vintertid, besökaren på storträdda naturupplevelser.

Sötvattensförsörjningen i Arkösund

Fig. 117, 118, 119, 120. Sötvatten – en bristvara i Arkösund.

Sötvatten har alltid varit en central fråga på Vikbolandet. Arkösund och östra Vikbolandet är ett mycket regnfattigt område. Friskt vatten har därför alltid varit en värdefull bristvara, särskilt på sommaren då åtgången på vatten ökar. Förutom ökad åtgång på vatten riskerar försommartorkan att få många brunnar att sina, och invid havet finns risken för intrång av bräckt vatten.³¹⁶

Historien om vattenförsörjningen i Arkösund är starkt förknippad med en person, nämligen Karl Manfred Andersson, borrhingenjör.

Karl Manfred Andersson föddes 1891. Som så många andra skärgårdsbor gick han på sjön i unga år. 1908 tog han hyra och hamnade så småningom i Argentina, där han lärde sig borra brunnar.³¹⁷

Andersson återvände hem 1934 och arbetade hos svenska Diamantborrbolaget i sex år innan han byggde sin egen första stötblorrmaskin 1940.³¹⁸

1940 byggde Karl Manfred Andersson den första blorrmaskin i Arkösund som ett led i att hjälpa arkösundsborna med vattenförsörjningen. Under de följande 23 åren borrade han ett flertal brunnar i och kring samhället. Som mest hade Andersson fyra blorrmaskiner igång och sex anställda i firman, och flera är de arkösundsbor som har arbetat åt ”blorrare” Karl Manfred Andersson.³¹⁹

1963 sålde Andersson sin rörelse till bröderna Arvidsson. Gunnar Arvidsson har sedan fortsatt verksamheten med att borra brunnar i trakten kring Arkösund.³²⁰

Idag får Arkösund sitt vatten från fyra borrade brunnar, varav två har borrats av Karl Manfred Andersson³²¹. Före blorningens tid fick man vatten ur grävda brunnar. Dessa var fyra-fem meter djupa och vattentillgången berodde på regnmängden. De borrade brunnarnas medeldjup på 1940-talet var ungefär 50 meter. Det hårda berget gjorde att arbetet var mödosamt.³²²

³¹⁶ Håstad, 1978, s.75.

³¹⁷ Berg, 1982, s.48.

³¹⁸ Sjöberg, 1991, s.82.

³¹⁹ Berg, 1982, s.48.

³²⁰ Håstad, 1978, s.77.

³²¹ Sjöberg, 1991, s.83.

³²² Berg, 1982, s.49.

Egen borrade brunn var en välsignelse för människorna och innebar att man slapp bära sitt vatten långa sträckor med ok och spannar. Vattnet från de borrade brunnarna var även rent och klart jämfört med vattnet i de grävda brunnarna. Detta berodde på att vattnet i de borrade brunnarna utgjordes av grundvatten som filtrerats genom marklagren, ofta under flera år.³²³

Under högsommaren, då det går åt mycket vatten, tas numera även vatten från Mönnerum uppe på Vikbolandet. Vattenförsörjningen därifrån var en stor och viktig kommunal satsning som tillät Arkösund att utvecklas som samhälle.³²⁴

Fig. 121, 122. Det kommunala initiativet att förse Arkösund med vatten från sjön Mönnerum har i hög utsträckning underlättat levnadsvillkoren för arkösundsborna.

³²³ Håstad, 1978, s.77.

³²⁴ www.arkosund.se, 2003-10-09.